

SISÄLLYS

Esipuhe.....	7
1 Kotitalousopetus on merkityksellistä.....	10
2 Kotitaloustaitoja opitaan yhdessä.....	46
3 Arviointi ohjaa kotitaloustaitojen oppimista.....	78
4 Kotitalouden oppimisympäristö.....	108
5 Oppilaat kotitaloustunneilla.....	131
6 Kotitalousopetuksen suunnittelu.....	153
7 Ammattitaitoinen kotitalousopettaja.....	174
Lähteet ja oheismateriaali.....	201
Liitteet.....	204
Kirjoittajat.....	231

ESIPUHE

Tämän kirjan tavoitteena on kertoa, mitä kotitalousopetukselle kuuluu 2020-luvulla, miten monialainen oppiaine kotitalous on ja mitä kaikkea kotitalousopetuksessa voi nuorille opettaa. Pienten osataitojen oppimisesta kehittyy laajaa kotitaloudellista osaamista, jonka kansanterveydellinen, kansantaloudellinen ja ympäristövastuullinen merkitys on huomattava. Kun monessa Suomen kotitaloudessa asuu lämminsydäminen kotiloustaitaja, pysyy yhteiskunnan perusta tasapainoisesti pystyssä.

Kotitalousopetuksen käsikirja -teos antaa yleiskäsityksen siitä, mitkä ovat kotitalousopetuksen tavoitteet ja sisällöt, miten kotitaloutta olisi viisasta opettaa ja arvioida sekä millaiset opetustilat helpottavat monipuolisten kotiloustuntien pitämistä. Teoksessa kuvaillaan myös, miten kotitalousopetus vaikuttaa yksilön ja perheen elämään sekä miten kotiloustaitojen lisääntyminen näkyy koko yhteiskunnassa. Teoksen lopulla pohditaan vielä, miten oppilaiden erilaisuus otetaan huomioon opetuksen suunnittelussa, mitä vaaditaan hyvältä kotitalousopettajalta ja miten opettaja voi pitää huolta työhyvinvoinnistaan.

Tässä teoksessa sanaa koti käytetään, kun kuvataan perheen asuntoa. Perhe tarkoittaa yhtä tai useampaa henkilöä, jotka asuvat samassa kodissa tai kokevat kuuluvansa samaan perheeseen. Kotitaloudella tarkoitetaan kotitalousoppiainetta tai yhteiskunnan taloudellista yksikköä. Kirjoittaessamme kotiloustaidoista tarkoitamme yksittäisiä kotitöitä, kuten astioiden pesua, silittämistä ja perunoiden keittämistä

– näitä voi rinnastaa esimerkiksi matematiikassa käytettävään prosenttilaskutaitoon. Kotitaloudelliset taidot puolestaan tarkoittavat laajempia kodin ja perheen hoitamiseen liittyviä taitoja, jotka eivät kehity hetkessä ja joihin vaaditaan monenlaista päätöksentekoa, esimerkiksi terveellinen ruoanvalinta, kotitalouden voimavaroihin perustuva kodinhoito tai kulutus päätökset. Kotitaloudellisille taidoille verrokkina toimivat esimerkiksi matemaattiset taidot. Viittaamme tekstissämme usein opetussuunnitelmaan, joka tarkoittaa Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita vuodelta 2014.

Kotitalousopetuksen käsikirja -teoksen kirjoittamisessa olemme hyödyntäneet kotitalous- ja kasvatustieteen alan tutkimuksia, yliopistokoulutustamme, lukuisia täydennyskoulutuksia sekä työkokemuksiamme kotitalousopettajina ja kotitalouden oppimateriaalin tekijöinä. Olemme koonneet kotitalousopetukseen liittyvää lähdeluetteloa kirjan loppuun mutta emme käytä lähdeviitteitä, koska olemme halunneet säilyttää tekstin arkisena. Olemme tehneet tätä kirjaa varten monia kuvioita ja lomakepohjia. Ne ovat myös liitteinä teoksen lopussa sekä värillisinä tulostettavissa osoitteessa www.ps-kustannus.fi/kotitalousopetuksen-kasikirja. Teksti sisältää myös paljon kokemukseen liittyvää hiljaista tietoa, jolle ei ole lähdeviitteitä. Lisäksi olemme täydentäneet teosta positiivisen psykologian ja oppilaanohjauksen näkökulmilla.

Kun opetimme kotitaloutta Kiinassa, näimme suomalaisen kotitalousopetuksen uusin silmin. On tärkeää sanallistaa, mitä kaikkea kotitalousopetukseen sisältyy ja miten paljon hyötyä siitä on suomalaiselle yhteiskunnalle. Kotitalousopetuksen keskeisimpien asioiden ymmärtämistä ovat syventäneet keskustelumme kotitalousopettajien ja kotitalousopetukseen liittyvien asianosaisten kanssa. Kiitämme lämpimästi tähän kirjaan kommentteja antaneita dos., KT Liisa Haverista ja KM, KtaO Fiia Lujasmaata monipuolisesta ja avoimesta palautteesta sekä siitä innosta, jolla suhtauduitte teokseemme. Kiitämme myös monikulttuurisuuden kokemusasiantuntija, TM Karoliina Löyttyä ja

KM, KtaO Paula O’Connoria monikulttuurisuuteen liittyvistä huomioista. Tämä teos ei olisi nähnyt päivänvaloa ilman Arin, Mikon, Rikun, Roosaa, Essin ja Susannan sekä ystäviemme ymmärrystä ja tukea – kiitos teille kaikille!

Oppilaiden motivaatio, into ja ennakkoluulottomuus oppia kotiin ja perheisiin liittyviä asioita ovat maailmanlaajuisia – kotitalous on mukaansatempaava oppiaine. Oppilaiden silmien tuike on lämmitänyt kotitalousopettajien sydämiä aina, kun olemme rohkaisseet oppilaita kokeilemaan yhteisvoimin uusia asioita, tekemään arjen asioita omin käsin sekä yhdistämään teoriaa arjen käytännön tilanteisiin.

Toivomme, että tämä teos avaa lukijalle moniulotteisen kotitalousopetuksen maailman. Toivomme myös, että tästä teoksesta saisi teoreettista tietoa ja käytännön neuvoja, miten kotitaloutta voisi opettaa. Aivan kuten kotitaloustunneillakin tieto ja taito kulkevat käsi kädessä. Oppimisprosessissa keskipisteenä saisi olla kotien ja perheiden arki. Kotitalousopetuksen tärkein työ tehdään kotitalousluokassa opettajan ja oppilaiden välisenä yhteistyönä, ja siksi tärkeintä on opetustilanteiden lämmin ja vuorovaikutuksellinen ilmapiiri.

Syksyllä 2022

Pia Harjula ja Minna Löytty-Rissanen

1

KOTITALOUSOPETUS ON MERKITYKSELLISTÄ

Innostunut oppilas opiskelee yhteistyössä luokkatovereiden kanssa asioita, joita hän tietää tarvitsevansa läpi koko elämän! Tällainen tilanne on opettajan työpäivän onnenhetki. Merkityksellisiä oppimistutkimuksia voidaan tarjoilla kotitalousopetuksessa jokaisella oppitunnilla.

Tässä luvussa tutustutaan ensin lyhyesti kotitalousopetuksen historiaan Suomessa ja pohditaan sen jälkeen oppiaineen merkitystä yksilölle, perheille sekä koko yhteiskunnalle. Kotitalousopetuksen tehtävä, tavoitteet ja oppisisällöt -alaluvuissa kerrotaan, mitä kotitalousopetuksessa opetetaan. Kotitalouden voimavarojen tunnistaminen, kotitaloustiedon monialainen hyödyntäminen sekä kestävä elämäntavan kunnioittaminen kertovat siitä, miten monin tavoin kotitalous on si-
doksissa ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin.

Kotitalousopetuksen menneisyys ja nykyisyys

Kotitaloutta on opetettu Suomessa jo yli sata vuotta. Kotitalousopettajia on koulutettu vuodesta 1891 lähtien kotitalousopettajaopistoissa ja 1970-luvulta lähtien yliopistoissa. Kotitalousopetus sai alkunsa tilanteesta, jossa työpaikat maaseudulla vähenivät ja ihmiset muuttivat kaupunkeihin työn perässä. Sukulaiset jäivät matkojen päähän, ja asunnot olivat pienempiä. Ajankäyttö muuttui, koska työtä tehtiin työpaikoilla eikä omalla maatilalla. Samalla tuli ongelmia lastenhoidon kanssa. Jonkin ajan kuluttua huomattiin, että vanhemmat eivät enää pystyneet siirtämään kotona tarvittavia arjen taitoja seuraavalle sukupolvelle. Siksi ruoanvalmistukseen, leivontaan, tekstiilien hoitoon, siivoamiseen ja rahan käyttämiseen tarvittavat taidot heikkenivät. Päätettiin, että kotitaloustaitoja on tärkeää opettaa kursseilla ja 1800-luvulta lähtien myös kouluissa tytöille. Kun yhtenäiseen peruskoulujärjestelmään siirryttiin Suomessa 1970-luvulla, kotitaloutta alettiin opettaa sekä tytöille että pojille kolme oppituntia viikossa, yleensä seitsemännellä luokalla. Vaikka kotitalousopetuksen tavoitteet, sisällöt ja painotukset ovat muuttuneet vuosien saatossa, silti keskeinen päämäärä on edelleen yksilön ja perheen hyvinvoinnin tukeminen.

Opetettava tuntimäärä on ollut 50 vuotta sitten riittävä, kun koudeissa osattiin enemmän, mutta nykyisin kotitaloustaitojen opettamiseen koulussa tarvittaisiin enemmän aikaa. Vuoden 1985 opetussuunnitelmassa kotitalous sai yhden lisätunnin viikossa, kun perhekasvatus otettiin osaksi kotitalouden opetusta ja sitä opetettiin kaikille yhdeksäsluokkalaisille. Syksyllä 1993 vahvistetussa opetussuunnitelman tuntijaossa perhekasvatusta ei enää opetettu. Osa perhekasvatuksen oppisisällöistä siirtyi uuden oppiaineen, terveystiedon, sisältöihin.

Kotitalous on suosittu valinnaisaine. Vuosiluokilla 8–9 kotitaloutta voi opiskella valinnaisena aineena, ja noin puolet ikäluokasta valitsee kotitalouden valinnaisaineeksi, mikäli se vain on mahdollista koulun resurssien puolesta. Vuoden 2014 opetussuunnitelmassa kotitalous valinnaisaineena laajeni vuosiluokille 4–6, mutta yläkoulun valinnastuntien määrä väheni yhdellä vuosiviikkotunnilla. Kotitaloutta on mahdollista opiskella myös joissakin lukioissa.

Yläkoulussa kotitalousopetuksen aloittavien nuorten kotitaloustaidot ovat heikentyneet vuosi vuodelta. On syytä miettiä, riittääkö yhden vuoden kotitalousopetus siihen, että kaikki saavat riittävät taidot huolehtia omasta perheestään ja kodistaan itsenäisesti. Mikäli näin ei tapahdu, miten paikataan ja maksetaan kotitaloustaitojen heikentymisestä aiheutuvat ongelmat?

Kotitalousopetuksen tehtävä

Kotitalousopetuksen tehtävänä Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan on kehittää oppilaiden tietoja ja taitoja, että he voisivat huolehtia itsestään, perheestään, kodistaan ja arkisesta elämästään kestäväällä tavalla. Opetuksessa edistetään motorisia käden- taitoja ja luovuutta sekä kykyä tehdä kotitöitä ja niihin liittyviä perusteltuja valintoja. Näissä valinnoissa voidaan ottaa huomioon taloudellisia, ergonomisia, ympäristöystävällisiä, yhteisöllisiä sekä terveyttä ja turvallisuutta edistäviä seikkoja. Oppilaat oppivat miettimään myös, miten teknologia vaikuttaa kodin ja perheen elämään ja miten sitä voidaan hyödyntää kotiaskareiden hoidossa. Kotitalousopetuksessa kasvatetaan oppilaita perheen, kodin ja yhteiskunnan aktiivisiksi jäseniksi.

Kotitaloustunneilla harjoitellaan kotona tarvittavia kotityö- ja huolenpitotaitoja sekä pitkäjänteistä työskentelyä yksin, pareittain ja ryhmissä. Lisäksi pohditaan kriittisesti kotitalouteen liittyvää tietoa ja

kotitöiden tekemiseen liittyviä työskentelytapoja. Kotitaloustaitojen opiskeleminen pienryhmissä mahdollistaa luontevasti vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen kehittymisen arkisissa tilanteissa, ja oppilaat oppivat jakamaan kotitöitä tasapuolisesti, tekemään omat työt alusta loppuun asti sekä auttamaan toista tarvittaessa. Kotitalousopetuksen keskeinen toimintatapa on se, että jokainen voi osallistua kykyjensä mukaan ja on yhdenvertainen oppija. Näin jokaisella on mahdollisuus oppia olemaan yritteliäs ja vastuullinen kotitöiden tekijä.

Kotitalousopetuksen tavoitteet

Millaista osaamista tarvitaan reilun kymmenen vuoden päästä? Mitä vaaditaan nykyajan oppilailta ihmisenä ja kansalaisena kasvamiseen? Opetussuunnitelmassa ovat keskiössä tulevaisuudessa tarvittavat taidot, joita kutsutaan laaja-alaiseksi osaamiseksi (kuvio 1). Laaja-alaisia osaamisen taitoja on nimetty seitsemän, ja niitä harjoitellaan kaikissa oppiaineissa:

1. Ajattelu ja oppimaan oppiminen
2. Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
3. Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
4. Monilukutaito
5. Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
6. Työelämätaidot ja yrittäjyys
7. Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen